

PARTICIPATION OF A SOCIAL WORKER IN THE PREVENTION OF BULLYING AMONG SCHOOLCHILDREN

Olena Topilnytska¹, Liliia Klos²

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

¹4th year student of the first (bachelor) level of higher education in the specialty "Social work"

²DSc., Associate Professor, Head of the Department of Sociology and Social Work

Background: Nowadays the topic of aggression and violence is deeply experienced. But, unfortunately, there is a territory where this topic becomes a commonplace. This territory is a small model of society which is called a school. Children and young people are the most vulnerable to these changes, a group that particularly reflects the changes taking place in society. According to a UNICEF United Nations Children's Fund study, it is known that 67% of Ukrainian schoolchildren are faced with the problem of bullying, and with each passing year, child fights are becoming more and more frequent (United Nations Ukraine, 2018). The main age category suffering from bullying is minors (14-18 years), another one – children are under 14 years.

Nowadays, the research into the work of a social worker in the prevention of bullying is very important, as it is an extremely common phenomenon in modern schools. However, this problem is often silenced for various reasons, and abuse cases are not advertised.

Purpose: To reveal the peculiarities of social worker activity in preventing bullying problem in the school environment and to suggest ways of solving it by means of social work.

Methods: In the process of research the theoretical (analysis, synthesis, induction, deduction - in the study of sources related to the problem; comparisons and generalizations - to summarize and identify ways to change), and empirical research methods (observations, surveys, interviews when working with social workers of Pustomyty ICYSCs and school staff) have been used.

Results: Bullied children suffer a psychological trauma of varying severity, leading to serious consequences, even suicide. Aggressive (bullying) behavior of children is influenced by a set of factors: personal factors, behavioral factors and social factors. Social and pedagogical activities aimed at preventing and overcoming bullying are based on the principles such as systematic and personal responsibility of an adult, clear position of the adults themselves and sequence.

Conclusion: Effective prevention of the bullying phenomenon plays an important role in the prevention of negative physical, psychological and emotional consequences in schoolchildren. The main methods of prevention are: conversations, lectures and psychological trainings. Also, mediation is an effective tool for social work in preventing and overcoming the problem of bullying among pupils.

Keywords: bullying, abuser, victim, prevention, social worker.

Школа – це один із перших і найбільш важливих інститутів соціалізації для кожної людини. Шестирічні діти, які приходять до школи, виходять з неї сформованими дорослими індивідами, проживаючи у ній період становлення особистості. Ось чому таким важливим є забезпечення закладом освіти не лише належних умов навчання, а й інших соціальних чинників, що впливають на школярів. Безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема, внаслідок недотримання вимог санітарних та/або будівельних норм і правил, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів тощо (*Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020, Ст. 1. П. 1.*).

Насильство в школі – проблема, про яку тривалий час не було прийнято говорити. В міжнародній термінології це явище отримало назву «булінг». Термін з'явився на початку 70-х рр. XX ст. у Скандинавії, де група дослідників вивчала явище насильства між дітьми в

школі, походить від англійського слова «bully» – хуліган, забіяка, гвалтівник, насильник (Лэйн, 1992). Булінг – моральне, або фізичне насильство, агресія, у будь-якій формі, або будь-які інші дії, вчинені з метою викликати страх, тривогу, підпорядкувати особу своїм інтересам, що мають ознаки свідомого жорстокого ставлення (*Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу»*, 2018, Ст.1.П. 3–1.).

Одним із перших вагомих досліджень булінгу вважаються роботи норвезького психолога Д. Олвеуса, який розкриває сутність терміну «булінг» як ситуації, в якій учень неодноразово піддається негативним діям з боку одного чи кількох інших учнів. Згідно з висновками автора, булінг включає три основні складові: 1) агресивну поведінку одного з партнерів спілкування з негативними діями і наслідками; 2) агресивну поведінку, що притаманна певній культурі, з типовими стереотипами поведінки, що постійно повторюється; 3) нерівність влади або сили (Деркач, 2018).

Суть булінгу вчені вбачають не в самій агресії чи злості кривдника, а в почутті зневаги, презирства, відрази агресора щодо жертви. Соціальна структура булінгу, як правило, має три елементи, а саме: переслідувач (булі), жертва та спостерігач.

Кривдник (булер) – це той, хто безпосередньо вчиняє булінг (цькування). Найчастіше цькування ініціюють надміру агресивні діти, які люблять домінувати, тобто бути «головними». Їх не турбують почуття і переживання інших людей, вони прагнуть бути в центрі уваги, контролювати все навколо. Виділяють кілька типів жертв залежно від реакції на булінг: пасивна та «провокативна» жертва (Король, 2009). Типові жертви булінгу також мають свої риси: вони полохливі, вразливі, замкнуті й сором'язливі; вони часто тривожні, невпевнені в собі, нещасні й мають низьку самооцінку; схильні до депресії й частіше за своїх ровесників думають про самогубство; якщо це хлопчики, вони можуть бути фізично слабкішими за своїх ровесників.

Спостерігачі, прихильники – це ті, хто підтримують дії лідера, але самі в його діях активної участі не беруть. Вони, незважаючи на те, якої позиції дотримуються, фактично є учасниками процесу булінгу та зазнають впливу. Є чимало причин, через які спостерігачі побоюються втручатися в булінг або повідомляти про такі випадки інших: часто вони просто не знають, що слід робити, уникають завдання їм болю кривдником, бояться стати новою «мішенню» або зробити щось, що тільки ускладнить ситуацію (Король, 2009).

Науковці та практики вважають, що запобігання та протидія булінгу (цькуванню) в закладі освіти має бути постійним системним процесом, спрямованим на виявлення проблем та потенційних ризиків їх виникнення, визначення та впровадження необхідних заходів, способів, методів їхнього вирішення та усунення загроз, прогноз їх впливу та планування подальших дій.

Дитина, яка опинилася в ролі жертви булінгу, зазнає величезної кількості психічних травм, що неминуче позначаються на її подальшому житті у такий спосіб: розлади психіки, складнощі у взаєминах та хвороби (Тілікіна, Гольцберг, Мельниченко, 2017, с.14-16). Хоча агресор менше страждає від наслідків булінгу, ніж жертва, але безслідно це не проходить і для нього. Зазвичай типові такі порушення: проблеми у взаєминах, «терор» в сім'ї (Коваль, 2018).

Незважаючи на законодавче закріплення недопустимості будь-якого насильства відносно дитини, ця проблема залишається актуальною в Україні. З січня 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», яким було запроваджено адміністративну відповідальність за вчинення булінгу учасника освітнього процесу (*Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»*, 2019).

Внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Цей Кодекс доповнено новою статтею 1734, якою встановлено відповідальність за булінг, а також приховування випадків булінгу педагогічним, науково-педагогічним, науковим працівником, керівником, або засновником закладу освіти (*Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»*, 2019).

У напрямку подолання агресивних проявів у міжособистісних стосунках між учнями потрібно інтенсивно працювати, в першу чергу, класним керівникам, а також соціальним

працівникам, які мають стосунок до вирішення соціальних проблем сімей і дітей, зокрема, в ситуаціях виявлення насильства щодо дитини чи членів сім'ї. Більше того, для здійснення превентивної діяльності, протидії та вирішення ситуації насильства найбільш доцільним є застосування командного підходу (класний керівник, практичний психолог, соціальний працівник, інші спеціалісти за потребою), коли робота здійснюється з усім класом.

Важливо знайти нові шляхи взаємодії з учнями. У цьому можуть допомогти різні профілактичні групові заняття з розвитку комунікативних навичок, профілактики асоціальної поведінки з основами правових знань, а також заняття, спрямовані на допомогу в досягненні позитивних життєвих цілей. Головна перевага таких занять – це формування відповідальності людини за власну поведінку та поведінку інших, готовність прийти на допомогу, розв'язати конфлікт.

Соціальний працівник повинен працювати з батьками дітей, які здійснюють булінг або є його жертвами. Якщо в родині існує насильство, то дитина наслідуює стиль поведінки гіперопіка та авторитарний стиль виховання теж впливають на те, що дитина стає або жертвою, або переслідувачем у шкільному булінгу.

З метою вивчення діяльності соціального працівника у профілактиці булінгу в шкільному середовищі, нами було проведено емпіричне дослідження. Експертне опитування фахівців – соціального працівника, шкільного психолога, соціального педагога, які відповідають за профілактичну діяльність в закладах загальної середньої освіти в умовах районного центру.

До основних причин булінгу вони віднесли: вплив Інтернету на поведінку дітей, наслідок захисту агресора від насильства, недостатнє розуміння й усвідомлення шкоди та страждань, яких завдають іншим, відмінності у соціальних статусах.

Найбільш застосовуваними методами профілактики проблеми булінгу в шкільному середовищі соціальний працівник, шкільний психолог і соціальний педагог визнали: лекції, бесіди, психологічні тренінги, інформування вчителів і широкої громадськості, про випадки булінгу в школі, індивідуальні бесіди як з учнями стосовно яких вчиняється булінг, так і з тими, які кривдять, залучення до співпраці батьків обох сторін.

Батькам варто уважно ставитися до своїх дітей та звернути особливу увагу, якщо вони помітили замкнутість, відсутність друзів в дитини, пошкоджені шкільні речі, синці, втрату апетиту, небажання ходити до школи, погіршення стану навчання. Це може свідчити про вчинення булінгу.

Якщо ж вчитель став свідком булінгу, то йому не слід ігнорувати цей факт, рекомендується повідомити про факт шкільного цькування батьків обох сторін, причетних до конфлікту, а також адміністрацію школи. Учителям найкраще дотримуватися нейтралітету, оскільки підтримка однієї із сторін, може ускладнити конфлікт. Дієвим інструментом налагодження порозуміння між сторонами конфлікту може бути медіація, навички ведення якої здобувають майбутні соціальні працівники в процесі професійного навчання. Удосконалення компетентності в питаннях розв'язання конфліктів є важливим аспектом професійної компетентності соціального працівника щодо профілактики булінгу в середовищі школярів.

Отже, булінг є актуальною соціально-педагогічною проблемою, вирішення якої потребує подальшого розроблення методик втручання, засобів запобігання та дослідження шляхів подолання.

References

- Derkach, M. L. (2018). The problem of bullying and shyness in today's Ukrainian educational space: a cross-cultural dimension. *International scientific bulletin*, 2 (18), 48-59
- Korol, A. (2009). Causes and consequences the phenomenon of bullying. *Research*, 84-93
- Koval, N. M. (2018). Bulling at school, causes and consequences. URL: <https://mkocubynska-gromada.gov.ua/news/1537779230/>
- Lane, D. A. (1992). School bullying. - URL: <http://www.zipsites.ru/psy/psylib/info.php?p=414>

- Tilikina, N. V., Goltsberg, K. O., Melnichenko, A. A. (2017). Bulling as a phenomenon, its forms and participants. Module 1, 14-16
- Ukraine. Law "On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine on Countering Bullying". No. 2657-VIII. (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (Accessed: 04/11/2020)
- Ukraine. Law "On comprehensive general secondary education". № 463-IX. (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (Accessed 10/04/2020)
- United Nations Ukraine (2018). UNICEF launches anti-bullying campaign. URL: <http://www.un.org.ua/en/informatsiinyi-tsentru/news/4179-yunisef-rozpochynaie-kampaniiu-proty-bulinhu>

Список використаних джерел

- Деркач, М. Л. (2018). Проблема булінгу та сором'язливості в сучасному українському освітньому просторі: крос-культурний аспект. *Міжнародний науковий вісник*, 2(18), 48-59
- Коваль, Н. М. (2018). *Булінг в школі, причини та наслідки*. URL: <https://mkocubynska-gromada.gov.ua/news/1537779230/>
- Король, А. (2009). Причини та наслідки явища булінгу. Дослідження, 84–93.
- Лейн, Д. А. (1992). *Школьная травля (буллинг)*. – URL: <http://www.zipsites.ru/psy/psylib/info.php?p=414>
- Тілікіна, Н. В., Гольцберг, К. О., Мельніченко, А. А. (2017). Булінг (цькування) як явище, його форми та учасники. *Модуль 1*, 14-16
- Україна. Закон «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX. (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (Дата звернення: 10. 04.2020)
- Україна. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». № 2657-VIII. (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (Дата звернення: 11.04.2020)
- United Nations Ukraine (2018). *ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти булінгу*. URL: <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentru/news/4179-yunisef-rozpochynaie-kampaniiu-proty-bulinhu>

Contact information:

Олена Топільницька
olena99olena@gmail.com